

COL·LECCIÓ L'ILLA ROJA, 4
La senyora Arnoul

Edicions Sidillà scp.
Carrer Catalunya, 4
La Bisbal d'Empordà 17100
info@edicionsidilla.cat
628269186

© *Madame Arnoul* by Jean-Noël Pancrazi

© *Editions Gallimard*, 1995

© *de la traducció*: Joan Daniel Bezsonoff

© *d'aquesta edició*: Edicions Sidillà

© *Il·lustracions*: Montse Mayol

Disseny i maquetació: J. Pujadó

Correcció d'estil: Antoni Clapés i Xavier Cortadellas

Impressió: Impremta Pagès, d'Anglès (la Selva)

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

ISBN: 978-84-942564-5-5

Dipòsit legal: GI 327-2015

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org.

JEAN-NOËL PANCRAZI

La senyora Arnoul

Traducció

Joan Daniel Bezsonoff

La Bisbal d'Empordà, 2015

*P*ròleg del traductor

*M*ai no oblidaré el dia que vaig conèixer la senyora Arnoul. Era a la primavera del 1995 durant la setmana de Pasqua. Malalt a casa de la padrina, havia llegit, enfebrat, *Madame Arnoul* el llibre de records que Jean-Noël Pancrazi acabava de publicar. Vaig descobrir un dels darrers estilistes francesos, espècie que considerava quasi perduda des de la mort de Montherlant. Amb elegància, unes frases plenes de relatius que dominen el relat com les verandes i les galeries de la Casa de la seua infantesa, Pancrazi evoca, al primer capítol, el temps de la felicitat, la vida de cada dia a Batna, petita població als altiplans de l'Algèria francesa,

oblidada als confins del desert entre dues ciutats romanes. L'autor hi retroba la seua Arcàdia, un reialme d'olors i de sensacions fràgils. El mainatge, contemplatiu, lector compulsiu, s'escapa cada nit mirant per la finestra l'arribada de l'avió de París.

A partir del segon capítol, la innocència s'esquerda. El petit Jean-Noël descobreix amb un veí, a penes menys jove que ell, els primers dolors de l'amor. Al mateix temps, els adults s'agiten, xerren al ritme dels atemptats i de les rotacions dels helicòpters. Batna, la petita ciutat sense importància, coneguda només gràcies a una marca de caramels, es converteix en una base de l'aviació francesa que elimina, metòdicament, científicament i sense escrúpols els rebels algerians. Veiem la guerra amb els ulls d'un infant com a *Hope and glory*, la pel·lícula de John Boorman. Amb una diferència, tanmateix. L'Anglaterra de Boorman ha canviat, però encara existeix. L'Algèria de Pancrazi ha desaparegut per sempre, Atlàntida engolida per les sorres de la política i el vent de la història. Amb paraules superbes, imatges punyents com les darreres cançons d'Édith Piaf, Pancrazi recorda els seus darrers dies a Batna. Un matí radiant de juliol, se'n va anar amb els seus pares pressentint que no tornaria a veure mai més el seu país.

No m'ho ha confessat mai l'autor, però estic segur que, algunes nits, viatja damunt de les ales de l'avió de París i se'n torna a Batna, volant per damunt dels jardins i de les vil·les perfumades.

He traduït aquest llibre perquè ja no suportava que tants lectors catalans no el poguessin llegir. 🐼

JOAN DANIEL BEZSONOFF

La senyora Arnoul

*A*l vespre, la senyora Arnoul em venia a trobar al banc, al fons del pati, on les ombres dels llençols penjats damunt nostre, a la terrassa, s'inclinaven pel vent de l'Aurès. N'hi havia tants, eixugant-se, que semblava que vivia una ciutat sencera en aquell perímetre d'escales, galeries i verandes desplomades damunt dels jardins de l'Stand i que pertot anomenaven la Casa. La senyora Arnoul no sortia, com les veïnes, a passejar sota les palmeres de les Allées Bocca —ella, a qui continuaven considerant una mica com una forastera, no pas pel seu gust pel silenci, per la seva absència a les fires i als aperitius col·lectius (tret

del matí de Pentacosta, que representava per a ella l'únic dia de festa de l'any en què, endiumenjada, s'aventurava fins a l'«Square Lamoricière» i, obrint-se pas entre les elegàncies de la regió dels altiplans, prenia un bocí de la mona gegant sobre els cavallets arrengrerats entre les fileres de baladres), sinó per la seva cantarella d'alsaciana arribada durant l'adolescència a Batna, que realment mai no havia provat d'atenuar.

Baixava, quasi en secret, l'escala de la mà dreta, em demanava sempre, doblegant els faldons de la seva bata amb les mans enrogides pel mànec de la planxa que havia fet anar tot el dia, si podia seure al meu costat. No deia res, s'acontentava a mirar com obria els meus quaderns i començava els meus exercicis a la claror del llum de mariner. Els reflexos d'aquest llum amb prou feines arribaven —quan el xaloc el gronxava— al vell dipòsit de gra i al llindar de l'antic taller del seu marit, d'on continuava emanant una olor d'encenalls humits, de greix de motor fred i de pegats cremats. No em retreia —com feien a vegades les veïnes— que fos massa estudiós i que no hagués sortit a córrer, amb els companys, cap al puig del fortí o als barrancs del Rhufi, i tampoc que em fes el sord davant la insistència de la Bambi, que des del cantell

de l'alta paret mitgera de ciment on s'encimbellava, em cridava sacsejant un ram de flors del seu jardí i, una estona més tard, accentuava el grinyol del gronxador per tal d'aguditzar-me la recança per no haver anat a trobar-la.

Ella tenia por que em fes malbé la vista estudiant a la penombra, i era ella qui —un cop jo havia acabat— tancava el meu quadern i em passava la mà pels cabells per calmar la meva aprensió de pujar cap al pis on alternaven, entre els meus pares, les enganxades i els silencis de tensió glaçada. Quan el cel prenia el color de les dunes rosses del desert, que s'estenia passat el congost d'El-Kantara, ella mirava com les primeres ombres lliscaven pels pendents de la muntanya d'alabastre mentre s'il·luminaven la Casa Forestal del Tuguert i els pobles vora els penya-segats de cedres. Seguia el naixement dels llums dels apartaments del voltant del pati, cada cop menys intensos o refinats a mesura que s'enfilaven cap al nord. Primer hi havia el miralleig dels llums de sostre, semblants a unes ales de cigne brillants, sota les quals evolucionaven, en l'apartament més bonic —el dels Sage—, les dues criades, que s'atragaven encara més quan sentien petar les portes del Tauró negre d'on baixava, amb la despreocupació pretensiosa

de ser l'únic cirurgià de la ciutat, el senyor Sage seguit per la seva dona que balancejava la capsa d'un nou vestit jaqueta. I era l'esclat dels llums de peu del gran saló del pis mitger on la senyora Vizzavona es preparava per rebre les clientes-amigues del magatzem del Louvre del qual ella era representant a Batna. Sota el tub de neó fluorescent de la cuina, la meua mare començava a corregir els deures dels seus alumnes musulmans de l'escola de l'Stand: s'escarrassava a mostrar-se digna del seu recent diploma de mestra i a conquerir a la Casa una posició que mai no ens hauria assegurat la modesta feina del pare al molí de farina, el director del qual era el senyor Vizzavona. Més tard s'encenien els llums, amb menys intensitat, a la casa dels Victor, com si volguessin mantenir, a baix, una penombra de temple polsegós entorn la padrina, enganxada, enorme i trista, a la seva cadira de palla, que tan sols es movia per accionar el braç del tocadiscos on sonava, tot el dia, el mateix Ave Maria. Només se l'entreveia un cop a l'any quan al juny se n'anava —oscil·lant en la cadireta formada pels braços nuats dels seus fills— a fer la seva cura «pagada» al balneari de Hammam-Salahine. En tornava meravellada per l'ascensió dels vapors de les termes dels Sants que no li ha-

vien tret ni la més petita unça de carn i rutilant pels cristalls de sodi que encara semblaven brillar en les seves parpelles aclucades. «Anaven justos de diners», assegurava el senyor Vizzavona, amb el desdeny compassiu de cap d'una comunitat que considerava que algú s'emparentava amb els indígenes —o que perillava de derivar cap a ells— des del moment que no mantenia almenys unes aparences de benestar o de desimboltura financera, que no adoptava aquell famós «malbaratament» en matèria de llums, vestits i cotxes, que per a ell era exigència, la garantia, d'una supremacia europea de la qual havia d'assegurar la perennitat.

Un apartament es quedava a les fosques: el de la senyora Arnoul. En deien l'«apartament del nord» perquè el sol no tocava mai el balcó i perquè les seves finestres eren les úniques mancades de persianes. Ella sempre esperava, mantenint la mirada enlaire cap a l'angle fosc de la galeria lateral, que hi apareixerien uns reflexos: seria el seu home que obria l'interruptor del vestíbul. Però ell no tornava, com els altres homes de la Casa, al final de la jornada al taller Perrier. I a ella se li anava aprimant la cara cada cop que sentia les exclamacions que esclataven des de la pista de botxes de la Boule Batnéeenne on ell jugava, i finalment se li

crispava del tot quan reconeixia la seva veu exultant i ronca que —al moment en què acabava de guanyar una partida— proposava als companys noves rondes a la barra del quiosc d'on el vent portava olors d'aniset, de pols mullada i de tendals socarrimats. Ella cantussejava una cançó per tal de sotmetre l'eco dels gots que entrexocaven i, més tard, el grinyol dels pneumàtics del cotxe que conduïa a tota marxa per arribar a l'Establiment, a la cruïlla de la carretera de Lambèse. Jo encara no entenia per què les veïnes feien servir un to tan rabiós i amb tanta agressivitat quan pronunciaven una paraula tan neutra.

Quan em cridaven per sopar, per impedir que me n'anés, arrapava contra el seu pit un dels meus llibres, dels quals li agradava flairar les traces de tinta de la coberta de paper Canson. Me'l tornava a contracor, insistia per col·locar-lo a l'interior de la cartera, la cremallera de la qual feia lliscar molt lentament, en un moviment de recança i d'afecte callat que no sabia com prolongar. Feia un somriure feble cada cop que veia que m'alçava, travessava el pati i pujava l'escala des d'on li adreçava —girant-me quasi a cada esglaó— senyals d'adéu, sempre amb el cor encongít, perquè la deixava perduda al fons de la nit del pati on es fonien el roig

marcit de la seva bata i la seva cara tan pàl·lida que semblava arribar, aleshores, d'un país de boires glaçades. Recoberta per l'ombra, devia escoltar les ampolles que destapaven de vi i d'aigua de litines, els comentaris excitats que sorgien per les finestres obertes sobre la qualitat i l'abundància dels plats que duïen a taula. S'acontentava, per la seva part, amb el plat de faves amb coriandre que comprava, cap al tard, a l'adrogueria Buffa, o amb les teules de mel que li solien dur regularment —embolicades amb un drap immaculat— les germanes Belkhacem: li mostraven així el seu agraïment per haver-les defensat, un dia, contra els insults del propietari del cafè Boulis, que les acusava de no haver deixat prou net el terra color d'absenta rovellada que elles s'escarrassaven a rentar.

Jo sempre volia que el sopar s'acabés aviat perquè cap a dos quarts de deu, era el moment en què ella s'encastava rere la finestra, com jo, per mirar com apareixeria, per damunt dels turons d'oliveres, el DC3 de la companyia Air Algérie, les ales del qual mirallejaven sota els solcs d'oli i les plaques de sorra que s'havien inscrustat damunt la xapa durant l'escala de Biskra. Quan aterrava, passava tan a prop de les cases que semblava que les rodes arrencarien una part de les teulades

o de les balustrades. Les finestretes estaven tan il·luminades i es veien tan a la vora que podíem distingir les cares dels opulents passatgers que tornaven de la Metròpoli —aquell nom que m'embriava per les seves sonoritats, alhora amicals i altives, i que per mi tenia l'olor de caoba dels taulells de magatzems immensos amb escales monumentals i galeries circulars que s'enfilaven fins a un firmament de vidre, i la claredat dels bulevards neutres on, durant tot el dia, ramblejava una multitud endiumenjada i cortesa que mai no apujava el to. Per als meus ulls d'infant, acostumat als tornados de sorra i de crits, als remolins de pols de blat, d'insectes i de planys enervats, implicava l'ordre dels jardins i la saviesa dels sentiments, la puntualitat del cor i la virtut del control, el secret dels balcons i el verd unit dels parcs, el mètode dels núvols i la previsió dels cels.

Jo m'adormia somiant les ribes fresques, arbrades de til·lers, rius límpids que m'imaginava sense revingudes. Em despertaven, però, a mitja nit, la derrapada del cotxe del senyor Arnoul que tornava de l'Establiment, el fregadís del batent del porxo que tardava a obrir-se sota l'empenta del seu cos ebri, la seva insistència esverada burxant el pany de la porta del pis (oblidava que l'havia dei-

xada oberta) i el xoc contra l'envà dels seus braços llançats cap endavant. Basculava sobre el llit sense que ella es rebel·lés o deixés escapar el més petit crit d'ira per tal d'evitar alterar encara més el repòs dels veïns. De la seva nit en blanc, només en quedava l'edredó, estampat amb peònies malves i grises, que jo li veia espolsar inacabablement —en tornar de l'escola, a migdia— per esborrar la forma del cos del seu home que s'hi havia esfondrat i per fer desaparèixer els efluvis del perfum cridaner amb el qual s'havia remullat els cabells en sortir de l'Establiment. Només quan sentia que m'atansava deixava de batre l'edredó. Llavors m'estrenyia contra la cuixa fins que els tremolors de ràbia muda s'apaivagaven rere del baluard de seda que la protegia de les mirades de compassió irònica de les veïnes.

Jo observava l'estat del cel, abans de deixar-la. Quan, des la finestra de l'aula, veia caure la pluja, volia que continués, que el cel es buidés del seu pes de tempestes i tornés a ser blau, almenys que ho fos a les set, quan ella s'asseuria al banc al costat meu. A l'hivern, jo tenia por que reculés davant la neu, que tant m'agradava, com tots aquells que, immòbils a les galeries i estupefactes que no aparegués cap traça fosca d'arbres o de muntanyes

en els pendissos de l'Aurès, allargaven les mans cap als flocs com per retenir-los damunt de la ciutat. Volien impedir que fossin engolits, més enllà del congost d'El-Kantara, per les alenades ardents del desert que els farien morir. Tan bon punt les rufagades s'espaiaven, ella s'esmunyia, amb el seu abric marró, entre els llençols gebrats, baixava l'escala agafant-se a la barana per evitar relliscar pels esglaons. Anava a refugiar-se al llindar del taller, es recolzava a la vora de l'enclusa blanca per escapar-se de les boles de neu que li tiraven de la terrassa estant. I s'arriscava a travessar el pati i em venia a veure a prop del banc on, amb la bufanda enganxada als llavis, aclucava els ulls, tan feliç com al cor d'un bosc de la seva Alsàcia natal.

Si jo esperava l'estiu, malgrat la xafogor que paralitzava la ciutat, convertida en un raval ignorat del desert, on totes les fonts s'havien estroncat, on tots els tendals dels cafès estaven tan destrossats i coberts de pols negra que els hauríeu confós amb faldons de cadafals penjats, era perquè tot-hom se n'havia anat a la costa i ens quedàvem sols: la Casa era nostra. Cap a les dues, jo m'estirava a les tovalloles de sorra que el xaloc havia estès per la terrassa. Ella anava a omplir una galleda d'aigua freda al safareig i, a poc a poc, la vessava

sobre el meu cos allargat per fer-me la il·lusió que m'arrossegava una ona. Amb els ulls tancats i una mà enfonsada dins la sorra, em semblava que era vora la mar, en una de les platges de la Metròpoli. M'imaginava que no s'acabaven, sense cap frontera de penya-segats, de roques o de pins. Ella entrava al safareig, després d'haver deixat lliscar al llindar la seva bata que sempre feia olor de febre lleugera i de colònia Farina que comprava al detall a l'adrogueria Buffa. Tancava la porta, però jo endevinava, rere la lluerneta, la blancor del seu braç i de la part superior de les espatlles quan s'ajeia en el safareig per quedar-s'hi immersa fins al vespre.

Als matins de primavera m'entristia abandonar-la quan, retirada rere els finestrons mig tancats i incandescents, com si no volgués que semblés que ens envejava, mirava com ens n'anàvem, en aquelles absències d'un dia que els meus pares, aprofitant una bonança entre dues xalocades, anomenaven «viatges». Agafàvem el tren de les set, que només parava un minut, i deixava amb prou feines temps per pujar al marxapeu, llançar al davant, passadís enllà, les bosses, i poder girar-se i moure la mà per dir adéu. Tan aviat com arribàvem a Galbois, la tia Xavière ens duia a veu-

re els paons centenaris, que esgotats i mig cecs, voltaven indefinidament entorn del pou assecat, cercant un rastre d'humitat. Les ales, que havien pres la consistència de pergamins terrosos, amb prou feines arribaven a desplegar-se sota la pluja de grana que em demanava que els llancés abans de dur-me sota el petit envelat de tela enquitranada. Allí, picava amb la punta del bastó les potes de les seves guineus domesticades fins que es posaven a saltironar vora seu, passant *in extremis* per sobre del pal que parava horitzontalment, com un número de circ esgotat.

A vegades visitàvem també a Aïn Tasserat l'oncle San Piero. Esperàvem que acabés la migdiada als canapès del saló, el vellut dels quals cremava. Quan per fi baixava, ens venia a petonejar al front i, després d'haver-nos ofert taronges glaçades, ens convidava a escoltar com tocava al piano una tonada que componia —deia— entre dos dossiers de pòlissa d'assegurança. Continuava ocupant-se'n després de la jubilació. En acabar les seves làngüides sonates, s'aixecava del seu tamboret, complimentava la mare pel seu «nou» vestit —oblidant que portava el mateix, any rere any— i ficava un bitllet a la butxaca de la meva camiseta, perquè volia recompensar-me per haver-lo escoltat. Al

vespre, quan el vell empleat ens acompanyava a l'estació en la calessa que feia olor de gardènia, de crin i de sella cremada, el pare li solia demanar que parés a la vora d'un camp de blat: el sospesava per tal d'avaluar-ne el grau de maduresa, anunciava —segons el seu matís d'or, l'altura de les tiges i la densitat de les espigues— el dia que aniria bé que el seguessin i preveia la data exacta en què veuria com apareixeria sobre les plataformes dels camions de les finques. La mare s'impacientava i, tan bon punt albirava la més petita ombra al cel tan blanc malgrat tot, com desmaiada, predeïa, amb aquell pessimisme exasperat emmetzinat per la calor, que allò era un exèrcit de llagostes a punt per assolar-ho tot; s'imaginava que després que passessin estaríem tan secs i negres com els oliverars que rosegaven.

Durant aquelles pauses, jo sempre recollia al fons d'una fossa algun sílex, una pedra de lluna o una rosa del desert per dur-la d'amagat a la senyora Arnoul. Els hi donava per demostrar-li que no l'havia oblidada, fins i tot durant el temps d'un viatge, quan ella em passejava, els capvespres d'estiu. «No gaire lluny», deïa ella a la meua mare que, atorgant-me una llibertat encara més gran que ella, semblava compensar la llibertat de què

es privava. Només la preocupava que la meva camiseteta estigués massa rebregada al final del dia. Jo era tan feliç de caminar vora seu a l'ombra de les Allées Bocca, d'acostar-me a les fonts on a la nit per fi circulava una mica d'aigua sobre els graons de ceràmica, de resseguir amb ella els eucaliptus de la vil·la del jutge de pau i de parar, a la cantonada de la Rue Carnot, davant l'aparador de la joieria de la senyora Buttigeig. Sense córrer el risc, en aquella temporada, de creuar-se amb algú que s'hauria burlat dels seus enlluernaments de pobra, podia embadalir-se lliurement davant dels ocells de perles que n'eren el florilegi i els encaixos dels anells de robí tan afaiçonats —em deia ella— com els colomars reials i els envans de l'hivernacle de les tulipes sagrades al palau del Bei, a Constantina, que havia visitat durant el seu viatge de noces, fins ara el seu únic desplaçament per Algèria. Em convidava a fer una copa de granadina a la barra del cafè de les Arcades on, tot cofoi amb aquella sortida de nit semiclandestina, presumia damunt un tamboret, davant uns homes entaulats que repetien que només una copa d'aniset era capaç de refrescar-los el cor.

Una nit, em va portar més lluny, més enllà de la manufactura de tabac i de les Terrasses turques

on dormien al ras, sota els magraners, els nòmades del Tesserit i els teixidors del Poble Negre que s'aferraven al pit l'assortiment dels vestits de seda que vendrien l'endemà al mercat. Havíem arribat a la cruïlla de la carretera de Lambèse, al límit de la zona de les barraques i dels descampats. En notar de quina manera es va aturar de sobte i es va quedar palplantada, vaig entendre que érem davant de l'Establiment. Tots els finestrals eren oberts i, en la llum àcida i pàl·lida, vaig veure com oscil·laven sota els ventiladors unes feixugues cabelleres brunes i com desfilaven vora les finestres unes esquenes massisses, nues i blanques, semblants a les d'autòmats color de carn que, espatllats de sobte, es bolcaven endavant. I, a la planta baixa, des de darrere de la cortina de perles, va sorgir la veu, més trencada que de costum, del seu home. Ella s'acontentava a acotar el cap i acariciar amb el palmell de la mà la bardissa de dàlies ensorrades —com ho feia amb els plecs de l'edredó un cop s'havia eixugat a la terrassa i es disposava a tornar-lo a la cambra. El vell jardiner que seia ensopit en una cadira de palla, no feia gaire cas a aquella dona, digna i muda, aturada davant l'Establiment, recordant de sobte el deure de guardià, es va aixecar, va agafar un terròs en-